

Nya böcker

Stanton Peele & Zack Rhoads (2019) *Outgrowing Addiction – With Common Sense Instead of "Disease" Therapy*.

Vermont, US: Upper Access Inc.

Psykologen Stanton Peele är närmast en legend inom kritisk amerikansk drogforskning. Han har genom hela sin karriär hävdade att drogberoende inte bör förstås som en sjukdom. I sin första bok *Love and Addiction* (Peele & Broadsky, 1975) argumenterar han mot uppfattningen att beroende är en automatisk konsekvens av att använda droger eller en slags disposition som vissa människor har inneboende. Beroende måste i stället förstås som en relation mellan en individ och ett objekt som har särskild mening för denne. Relationen kan få förödande konsekvenser oavsett vad den är kopplad till – droger, kärlek, sex, mat, träning, arbete, shopping, spelande eller något annat.

Historien har till stor del gett honom rätt. Den biomedicinska beskrivningen av drogberoende som en patologisk avvikelse i droganvändarens hjärna har banat väg för en förståelse av beroende som ett allomfattande koncept, i vilket en lång rad beteenden inordnas. Det finns mängder av utsagor från forskare, populärvetenskapliga författare och anhängare av olika sorters terapeutiska behandlingsinsatser att vissa typer av droganvändning, ätande, arbete, studier, dansande, tränande, mobiltelefonanvändande, blyghet, sex, religiositet och internetanvändande är symtom på en och samma patologi. På den avgörande punkten har dock utvecklingen tagit en annan riktning än den Peele hoppades på. Han ville att drogberoende skulle börja betraktas som ett av alla de bekymmersamma men oftast övergående livsproblem som drabbar människor. I stället har allt fler övergående livsproblem kommit att betraktas som patologiska avvikelser hos dem som upplever dem.

När jag uppmärksammade boken tänkte jag att titeln måste ha inspirerats av Charles Winicks klassiska studie *Maturing Out of Narcotic Addiction* (1962). Winick var den förste drogforskare som uppmärksammade att människor med heroinberoende ibland växer ifrån beroendet, en omständighet som sedan studerats av bland annat Lee Robins (Robins, 1974), Patrick Biernacki (1986), Robert Granfield och William Cloud (1999) och Jan Blomqvist (2002). Winicks studie nämns inte i boken, men Lee Robins studier om de heroinberoende amerikanska soldaterna, som nästan

alla slutade använda heroin efter att de återvänt hem från kriget i Vietnam, ges stor betydelse – jag återkommer till det.

Första halvan av boken består av en rättfram argumentering för ståndpunkten att beroendetilstånd inte är en obotlig sjukdom, utan något som kommer och går genom livet och som de flesta växer ifrån. I den andra halvan kompletterar författarna sjukdomskritiken med terapeutiska alternativ till de olika sjukdomsmodellerna. Resonemangen åskådliggörs genom fallbeskrivningar, både kända (Drew Barrymore, Prince, Keith Richards m.fl.) och mindre kända sådana. I slutet av boken finns läsövningar. Bokens syfte beskrivs som tvåfaldigt, dels vill författarna reda ut vad beroende egentligen är, dels vill de presentera en alternativ strategi för att förebygga och hantera drog- och beteendeberoenden. Synen på beroende som en sjukdom, menar de, bottenar i drömmen att forskning, medicin och teknik ska lösa människans livsproblem. Lösningen består i att vi vaknar upp ur denna dröm och tar oss an de kulturella, sociala och personliga faktorer som driver människor till att utveckla beroenden.

Peele och Rhoads vänder sig till personer som upplever drogproblem, men som värjer sig mot att införliva en sjukdomsidentitet. Det är, menar jag, något gott i sig eftersom det är viktigt att vara öppen för olika konceptualiseringar av drogproblem. För vissa personer som upplever drogproblem är det meningsfullt och funktionellt att se problemet som en slags sjukdom, för andra är det tvärtom.

Boken innehåller också förslag på förändringar som Peele och Rhoads vill se. Här blir det mer problematiskt. I kapitlet om skadebegränsning menar författarna till exempel att föräldrar borde lära sina barn att dricka alkohol i tidig ålder. De menar att det är uppenbart att länder där sen alkoholdebut tillämpas har värre alkoholproblem än länder där det är vanligt att alkoholdebuten sker redan som barn, som Italien, Spanien, Grekland, Frankrike. Stöd för detta hämtas från en studie som jämför alkoholsocialiseringsprocessen i Finland och Italien. I den berättas att alkoholkarriären i Finland inleds i mellersta tonåren med berusningsdrickande tillsammans med kompisar och i Italien med små mängder utspätt vin vid middagsbordet i sju-åttaårsåldern (Rolando et al., 2012).

I Norden finns starkt vetenskapligt stöd i alkoholforskningen för att prohibitionistiska normer kring alkoholanvändning – uppskjuten alkoholdebut och negativa attityder från föräldrarnas sida gentemot det enskilda barnets alkoholkonsumtion – skyddar barn från att utveckla alkoholproblem senare i livet (Ramstedt et al., 2018). Om målet är att minska alkoholkonsumtion och alkoholskador i de nordiska länderna, verkar detta vara rätt väg att gå. Det vore dock vanskligt att implementera en sådan alkoholpolicy i Italien, eftersom det skulle kunna påverka befintliga kulturella skyddsfaktorer på ett negativt sätt (Beccaria et al., 2018). Vi kan anta att det också vore problematiskt om finska föräldrar plötsligt skulle börja lära sina sjuåringar att dricka.

Peele och Rhoads resonemang om att exportera specifika förhållningssätt till alko-

hol mellan olika kultursfärer, i syfte att minska alkoholens skadeverkningar, tyder på att de missat de senaste två decenniernas utveckling med sjunkande alkoholkonsumtion bland ungdomar. Det finska tonårsdrickandet har mer än halverats mellan 1999 och 2017 (Lintonen, Ahtinen & Konu, 2018). Minskningen kan ses i så gott som hela Europa (Inchley et al., 2018; Kraus & Nociar, 2016; Looze et al., 2015), i USA (Johnston et al., 2018) och i Australien (Livingston, 2014). I Sverige är siffrorna för ungdomsdrickandet nere på rekordlåga nivåer, 99 procent av dagens elvaåringar och 95 procent av dagens trettonåringar har aldrig varit berusade (Folkhälsomyndigheten, 2018).

Lee Robins studier av de tusentals heroinberoende amerikanska soldaterna, som nästan alla slutade använda heroin efter att de återvände hem från kriget i Vietnam, har varit ett återkommande tema i Peeles tidigare arbeten. I den här boken sammanfattas studierna med påståendet att de utgör beviset på att så kallad självläkning (att sluta med heroin utan någon formell behandlingsinsats) är den "generella regeln" för personer som är beroende av heroin. Robins var själv inte så säker på det, hon menade att studierna om vietnamveteranerna handlade om ett unikt scenario som behöver översättas till andra förhållanden med försiktighet (Robins, 1980). Peele och Rhoads utelämnar att en tredjedel av veteranerna – i synnerhet de som använde heroin i Vietnam – utvecklade allvarliga alkoholproblem kort tid efter att de kommit hem (Goodwin, Davis & Robins, 1975). Denna omständighet hade sannolikt att göra med att de flesta av veteranerna inte betraktade sig själva som socialt avvikande – de ville följa rådande sociala och kulturella normer, inte bryta mot dem. Om de inte hade åkt till Vietnam så hade de förmodligen aldrig börjat använda heroin (Robins, Compton & Horton, 2000). Men dit åkte de, och där anpassade de sig efter de förhållanden som rådde. Alkohol var dyrt och svårt att få tag på, men det fanns gott om billigt heroin. När soldaterna kom hem gällde omvända förhållanden. Heroinanvändning var socialt oacceptabelt, belagt med stränga straff och ekonomiskt kostsamt och därför gick en hel del av de veteraner som inte kommit till rätta med sina beroendeproblem över till att supa (Wish et al., 1979).

Ett annat påstående i boken är att beroende av opioidläkemedel bara drabbar synnerligen problemtyngda människor. Här hamnar Peele och Rhoads intressant nog nära tolvstegsmodellens syn på beroendesjukdomen som en medfödd disposition. Enligt modellen kan en person som inte har denna disposition inte heller bli beroende. Som intäkt för påståendet refereras en studie som visar att av över en miljon nyopererade patienter, som inte tidigare hade erfarenhet av opioidanvändning och som erhöll smärtstillande opioidläkemedel, utvecklade endast 0,6 procent beroendesymtom (Brat et al., 2018). Peele och Rhoads låter bli att berätta att forskarna som utförde studien drog slutsatsen att det finns ett tydligt samband mellan behandlingstid och missbruksutveckling.

För det första är det alltid bekymmersamt när forskare utelämnar sådant som talar mot de egna teserna. För det andra, som Lee Robins har påpekat om sina Vietnamstudier, kan resultat från epidemiologiska studier inte enkelt överföras till andra förhållanden än de som fanns för studien. Det varnande exemplet på vad det kan ha för konsekvenser att göra så kommer från tolkningen av en studie – egentligen en fem meningar lång insändare till en vetenskaplig tidskrift – som utfördes i Boston i slutet av 1970-talet (Porter & Jick, 1980). Av 11 882 inläggande patienter, utan erfarenhet av drogberoende som ordinerats opioidläkemedel, hade endast fyra utvecklat opioidberoende. Mellan 1980 och 2017 refererades Porter och Jicks studie i 608 vetenskapliga artiklar. I nästan tre fjärdedelar av dem omtalades studien som ett vetenskapligt bevis på att opioidberoende var mycket ovanligt bland patienter som ordinerades opioidläkemedel. I 81 procent av artiklarna nämndes inte att patienterna var inläggande på sjukhus när de fick läkemedlen (Leung et al., 2017). Det okritiska refererandet till studien har beskrivits som en viktig orsak till den enorma överförskrivningen av opioidläkemedel i USA (Quinones, 2015). Det är nog ingen större risk att Peele och Rhoads tolkning av den nya studien får lika ödesdigra konsekvenser som de entusiastiska tolkningarna av Porter och Jicks, men de 218 000 dödliga överdoserna mellan 1999 och 2017 i USA, som berodde på användning av opioidläkemedel, borde mana till större försiktighet.

Möjligen är det ett medvetet drag av författarna att framföra den här typen av förenklade slutsatser, bokens undertitel tyder på det. Det vore i så fall en märklig strategi. Märkligt är också att författarna skriver så lite om de så kallade opioidkriserna som nu råder i världen. Ett dussin nord- och västafrikanska länder härjas av en opioidkris som orsakats av läkemedelsbrist (Salm-Reifferscheidt, 2018). Detta nämns inte alls. USA härjas av en opioidkris som började med en enorm överförskrivning av opioidläkemedel i slutet av 1990-talet. Dessa kriser utgör exempel som Peele och Rhoads hade kunnat titta på för att nyansera, utveckla och omformulera sina teser, till exempel den att bara vissa människor är sårbara för beroende av opioidläkemedel. I stället nöjer de sig med att kalla opioidkrisen i USA för "painkiller hystera" och med att slå fast att det är uppfattningen att drogberoende är en sjukdom som orsakat krisen.

Boken kan trots dessa invändningar rekommenderas till personer som upplever drogproblem och till personer som arbetar inom missbruks- och beroendevården, som är intresserade av terapeutiska råd som grundar sig i uppfattningen att drogberoende främst beror på vad människor gör, inte vad de är.

Petter Karlsson

Doktorand, Socialhögskolan, Lunds universitet

Referenser

- Beccaria, F., Molinengo, G., Prina, F. & Rolando, S. (2018) Young people, alcohol and norms. Italian young people's opinions and attitudes towards alcohol regulation. *YouNg*, 1103308818800845.
- Biernacki, P. (1986) *Pathways from heroin addiction. Recovery without treatment*. Philadelphia: Temple University Press.
- Blomqvist, J. (2002) *Att sluta med narkotika. Med och utan behandling*. FOU-rapport 2002:2. Stockholm: Socialtjänstförvaltningen, Forsknings- och utvecklingsenheten.
- Brat, G.A., Agniel, D., Beam, A., Yorkgitis, B., Bicket, M., Homer, M., Fox, K.P., Knecht, D.B., McMahill-Walraven, C.N., Palmer, N. & Kohane, I. (2018) Postsurgical prescriptions for opioid naive patients and association with overdose and misuse. Retrospective cohort study. *bmj*, 360, j5790.
- Folkhälsomyndigheten (2018) *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2017/17. Grundrapport*. Stockholm: Folkhälsomyndigheten.
- Goodwin, D.W., Davis, D.H. & Robins, L.N. (1975) Drinking amid abundant illicit drugs. The Vietnam case. *Archives of General Psychiatry*, 32(2): 230–233.
- Granfield, R. & Cloud, W. (1999) *Coming clean. Overcoming addiction without treatment*. New York University Press.
- Inchley, J., Currie, D., Vieno, A., Torsheim, T., Ferreira-Borges, C., Weber, M., Rasmussen Barnekow, V. & Breda, J. (2018) Adolescent alcohol-related behaviours. Trends and inequalities in the WHO European region, 2002-2014. *Adolescent alcohol-related behaviours. Trends and inequalities in the WHO European Region, 2002–2014*.
- Johnston, L.D., Miech, R.A., O'Malley, P.M., Bachman, J.G., Schulenberg, J.E. & Patrick, M.E. (2018) *Monitoring the future national survey results on drug use. 1975–2017: Overview, key findings on adolescent drug use*. Ann Arbor: Institute for Social Research, The University of Michigan.
- Kraus, L. & Nociar, A. (2016) *ESPAD report 2015. Results from the European school survey project on alcohol and other drugs*. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.
- Leung, P.T., Macdonald, E.M., Stanbrook, M.B., Dhalla, I.A. & Juurlink, D.N. (2017) A 1980 letter on the risk of opioid addiction. *New England Journal of Medicine*, 376(22): 2194–2195.
- Lintonen, T., Ahtinen, S., & Konu, A. (2018) Changes in Finnish adolescents' alcoholic beverage preferences 1999–2017. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 35(4): 304–317.
- Livingston, M. (2014) Trends in non drinking among Australian adolescents. *Addiction*, 109(6): 922–929.
- Looze, M.D., Raaijmakers, Q., Bogt, T.T., Bendtsen, P., Farhat, T., Ferreira, M., Godeau, E., Kuntsche, E., Molcho, M., Pförtner, T., Simons-Morton, B., Vieno, A., Vollebergh, W. & Pickett, W. (2015) Decreases in adolescent weekly alcohol use in Europe and North America. Evidence from 28 countries from 2002 to 2010. *The European Journal of Public Health*, 25(suppl_2): 69–72.
- Peele, S. & Brodsky, A. (1975). *Love and addiction*. Oxford, England: Taplinger.
- Porter, J. & Jick, H. (1980) Addiction rare in patients treated with narcotics. *The New England Journal of Medicine*, 302(2): 123.
- Quinones, S. (2015) *Dreamland. The true tale of America's opiate epidemic*. Bloomsbury Publishing USA.
- Ramstedt, M., Landberg, J., Svensson, J. & Sundin, E. (2018) *Aktuella perspektiv på alkoholkulturen i Sverige. Om dryckesmotiv, dryckeskontext, attityder och anhörigproblematik*. Rapport 177. Stockholm: Centralförbundet för alkohol och narkotikaupplysning (CAN).

- Robins L.N. *The Vietnam drug user returns: final report, September 1973. For sale by the Superintendent of Documents*. Washington, DC: US Government Printing Office; 1974.
- Robins, L.N. (1980) The natural history of drug abuse. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 62: 7–20.
- Robins, L.N., Compton, W. & Horton, J. (2000) Is heroin the worst drug? Implications for drug policy. *Addiction Research*, 8(6): 527–547.
- Robins, L.N., Davis, D.H. & Goodwin, D.W. (1974) Drug use by US army enlisted men in Vietnam. A follow-up on their return home. *American Journal of Epidemiology*, 99(4): 235–249.
- Rolando, S., Beccaria, F., Tigerstedt, C. & Törrönen, J. (2012) First drink. What does it mean? The alcohol socialization process in different drinking cultures. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 19(3): 201–212.
- Salm-Reifferscheidt, L. (2018) Tramadol. Africa's opioid crisis. *Lancet*, May 19; 391(10134): 1982–3. doi:10.1016/S0140-6736(18)31073-0
- Winick, C. (1962) Maturing Out of Narcotic Addiction. *Bulletin on Narcotics*, 14(1): 1–7.
- Wish, E.D., Robins, L.N., Hesselbrock, M. & Helzer, J.E. (1979) The course of alcohol problems in Vietnam veterans. *Currents in Alcoholism*, 6: 239–56.